

І. З. Павлюк,
д-р філол. наук

УДК [070.1: 821.161.2] (477.82)

Українські письменники на сторінках радянської преси Волинської області 1939–1941, 1944–1990 рр.

У статті на основі архівних матеріалів комплексно досліджено публікації українських письменників в українськомовній радянській пресі Волинської області на різних етапах її співжиття з іншими українськими етнографічними територіями та в контексті загальносвітових історичних процесів ХХ ст.: 1939–1941, 1944–1990 рр.

Ключові слова: Волинь, радянська журналістика, демократична преса, письменник, журналіст, часопис, журнал, газета, редактор, національне.

Партійно-радянська преса Волині – модифікована, модернізована змісто- та формонаступниця лівої преси цього регіону 1918–1939 рр., детальний аналіз якої ми запропонували в монографії «Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр.» [1, с. 51–60].

Метою цієї розвідки є комплексне дослідження публікацій українських письменників в українській радянській пресі Волинської області на різних етапах її співіснування з іншими етнографічними територіями нашої держави та в контексті загальносвітових історичних процесів ХХ ст., зокрема 1939–1941 рр., 1944–1990 рр.

Матеріалом для дослідження послуговували архівні фонди періодичної преси Волині зазначених часових проміжків. Окреслена наукова проблема є малодослідженою, актуальною і має велику історичну вартість. Це перша спроба систематизації й аналізу радянської преси цієї території за хронологічними, структурно-типологічними, й формо-змістовими характеристиками, що засвідчує велику практичну цінність проведеної роботи.

Діставши внаслідок відомих політичних подій право існувати на цих територіях «в законі», без конкуренції, опозиції, комуністична преса виробила й закріпила всі формальні формо-змістові ознаки – характеристики тоталітарної журналістики, першою із яких є уніфікованість: усі газети подібні між собою (від гасла «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!», подібності назв рубрик, типу верстки – до стилю друку офіційних та власне редакційних матеріалів. Тому досліджувати цю пресу загалом легко й доступно – за індуктивним методом: характеристика однієї, наприклад, районної газети дає об'єктив-

не уявлення про 30 інших. Деякі інші – повніші за формою, тиражем, – але ті ж агітаційно-повчально-організаційні за стилем і змістом – обласна партійна та обласна комсомольсько-молодіжна газети, які у свою чергу різняться між собою лише прізвиськами авторів під матеріалами, прізвиськами героїв цих же матеріалів та назвами хвалених (зрідка вибірково критикованих) об'єктів комуністичного будівництва. Проблематика ж виступів – тотожна: партійне життя, пропаганда марксистсько-ленінської теорії, радянське будівництво, промислове виробництво, сільське господарство, питання науки і техніки, народна освіта і вища школа, культура і побут, мистецтво і література, критика та бібліографія, оборонно-патріотична робота, спортивна тематика, міжнародне життя.

Абстрагуючись від ідеологізмів, ми застерігаємо собі право на історичний (фазовий) детермінізм у вивченні насамперед стосунків українських письменників і комуністично-радянської преси, яка після таємної угоди між Ріббентропом та Молотовим про ненапад і розподіл впливів на Сході Європи (23 серпня 1939 р.), радянсько-німецький договір про кордон уздовж річок Сяну та Бугу (28 вересня 1939 р.) була приречена з'явитися на Волині, зайнявши місце численних різнофарбних у сенсі політичної zaangażованості видань.

Конкретніше йтиметься про 33 радянсько-комуністичні періодичні органи, вузловими періодами у дослідженні яких будуть:

1) 1939–1941 рр. – період становлення Волині після воз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі – до початку Великої Вітчизняної війни;

2) 1946–1947 рр. – закінчення Другої світової війни, відбудова народного господарства, ко-

лективізація, вибори, висвітлення повоєнних імпульсів із Заходу, української діаспори, придушення лібералізму, націоналізму в ім'я диктатури пролетаріату, соціалістичної демократії;

3) 1956–1958 рр. – лібералізація політичного та інтелектуального клімату після смерті Сталіна, XX і XXII з'їздів КПРС (1956, 1961 рр.), встановлення відносної господарської автономії України, поява політичної опозиції;

4) 1963–1965 рр. – прихід П. Шелеста до влади, відхід М. Хрущова (1964), реформа Даденкова, автономізація політики України, протести проти русифікації;

5) 1972–1974, 1976 рр. – відхід Шелеста від влади, великі погроми опозиції (дисидентів), атаки на свободу слова, друку, арешти членів Гельсинської спілки, політика «брежнєвсько-щербицького застою»;

6) 1979–1981 рр. – відносно послаблення партійно-цензурного тиску на культуру, науку, літературу після відходу Маланчука, прийняття ухвали про дальше покращення політико-виховної роботи у справі побудови соціалізму та формуванні нової спільності – радянського народу;

7) 1986–1991 рр. – гласність, демократизація суспільства, політичне значення Чорнобиля для України, проблеми корекції московського централізму та республіканської і локальної (обласної) демократизації, автономії, референдум у справі незалежності, перші парламентські вибори.

Пресу Волинської області, на сторінках якої була задіяна творчість українських письменників, ми згрупували таким чином:

1. Обласна партійна та обласна молодіжна преса («Радянська Волинь», «Молодий лєнінець», «Молода гвардія»).

2. Районні газети, які існували протягом 1939–1941, 1944–1991 рр.

3. Багатотиражні та стінні радянські газети.

1. Обласна компартійна газета «Вільна праця» (1939–1941) (пізніше «Радянська Волинь») – типовий пресовий орган новорежимного, радянського штибу на західноукраїнських землях, головними (партійними) завданнями якого було: штудіювати, організовувати, пропагувати.

Серед матеріалів, присвячених письменникам, знаходимо у ній вірш Івана Майового «Яблуня» (1944. – Ч. 31), публікацію у ч. 42 за 14 червня 1944 р. вірша Володимира Сосюри «Любіть Україну!», за який він дещо пізніше був підданий гострій ідеологічній критиці. Тут же – «В селі Лесі Українки (Як німці поглумилися над пам'яттю поетеси)» (1944. – Ч. 64), стаття «Роль інтелігенції в будівництві радян-

ської держави» – Леоніда Гаркуші, секретаря обкому КП(б)У по пропаганді і агітації» (1944. – Ч. 150), «З історії української культури» (1944. – Ч. 162) – В. А. Дядиченка, кандидата історичних наук.

Симптоматичною є публікація у волинській обласній комуністичній газеті «Радянська Волинь» за 16 грудня 1944 р. (ч. 171) поеми «Слово Великому Сталіну» – складеної поетами Радянської України: Миколою Бажаном, Яковом Городським, Степаном Крижанівським, Гереном Масенком, Миколою Нагнибідом, Григорієм Плоткіним, Марією Пригарою, Максимом Рильським, Володимиром Сосюрою, Михайлом Стельмахом, Миколою Терещенком, Павлом Тичиною, Миколою Шереметом, яка була обговорена на зборах громадян міст і сіл Радянської України й підписали її 9 316 973 чоловіка».

Інколи газета містила передруки із всеукраїнських періодичних видань (наприклад, «Радянської України»), друкувала переклади оповідань Максима Горького, привітання на кшталт «Видатний діяч української радянської культури» (про М. Т. Рильського), вірші Анатолія Дімарова, матеріали, пов'язані із творчістю О. Гончара.

Тут же друкувалася «Доповідь т. Жданова про журнал «Звезда» і «Ленинград» (1946. – Ч. 191), інформації на кшталт: «В спілці письменників України».

У 70-х рр. газета активніше друкує вірші, новели, гуморески професійних поетів та своїх читачів, як-от Степана Шванца, вчителя із Доросині Рожищенського району (новела «В ореолі Сонця») (1974. – Ч. 26). Серед її нововведених рубрик цих років: «З нових поезій».

Природно живішою, плюралістичною, демократичнішою стала газета волинського обласного комітету КП України та обласної Ради народних депутатів у 1986–1991 рр. – у час так званої перебудови, гласності, демократизації життя в СРСР.

У цих роках у газеті заведена колонка «Проза», де друкувалися прозові твори українських письменників, як-от «Поєдинок з дияволом» Антона Антонова-Овсієнка (1988. – Ч. 192).

«Молода гвардія» (1939) – перша легальна молодіжно-комсомольська газета Волині, правонаступницею якої став «Молодий лєнінець» (1939–1940, 1966–1990) – чи не найкращий зразок газети-агітки тоталітарного, авторитарного суспільства, у якій знаходимо характерні матеріали: «Письменники Радянської України до письменників Західної України» («Ми з особливою радістю вітаємо вас у віколомні дні, коли звільнений народ Західної України готу-

ється до своїх перших Народних Зборів <...>. Ми певні, що разом з своїм народом письменники на своїй ділянці культурного фронту зроблять усе, щоб викоринити ворогів народу, мерзенну агентуру польських панів, буржуазних націоналістів і створять всі умови для швидкого зростання нової культури. До роботи, товариші! Хай живе радянська влада! Хай живе радянська культура! Хай живе армія миру і гуманізму – Червона Армія, її залізний маршал, син українського народу товариш Ворошилов! Хай живе радянський уряд на чолі з товаришем Молотовим! Хай живе Комуністична партія (більшовиків) України і її славний керівник товариш Хрущов! Хай живе Всесоюзна Комуністична партія (більшовиків)! Хай живе улюблений вождь народів, наш учитель і друг Йосиф Віссаріонович Сталін!» (Ч. 3), «До письменників Радянської України» («Ми, західно-українські письменники, вирости з народу, з народом зросли і з народом підемо по шляху нової доби <...>. Хочемо виявити вам, брати-визволителі, палку, глибоку вдячність і то на ділі <...> Хай живе улюблений вождь народів, наш учитель Йосиф Віссаріонович Сталін <...>. В. Пачовський, К. Студинський, В. Щурат, Д. Лукіянович, П. Козланюк, Я. Галан, Я. Кондра, М. Рудницький, І. Керницький, Я. Цурковський, А. Волощак, Ірина Вільде, О. Дучимінська, Р. Купчинський, М. Мельник, Ю. Шкрумеляк, В. Софронів-Левицький, Ол. Дан, Д. Гаврилук, М. Яцків, М. Голубець, О. Бондарович, Є. Яворівський, К. Гриневичева»), «На Західній Україні» (вірш) – Володимир Сосюра (Ч. 5), О. Гуторович – «Комсомольці на фронті» (Ч. 6), «Народні Збори Західної України – товаришеві Сталіну» (Ч. 8), «Декларація про конфіскацію поміщицьких земель» (Ч. 8), «Література для молоді» (Ч. 9).

У «Молодому ленінці» заведено рубрики «Нові вірші», «Читач про поезію», «З Лесяного Кадуба (наша літературна сторінка)».

До найхарактерніших літературознавчих публікацій часопису цих років при загальній їх тенденційності (напередзаданості) ми зарахували: «Ернест Хемінгуей» (1967. – Ч. 88).

У 1960-х рр. тут друкувалися вірші Олександра Богачука, Йосипа Струцюка, Віктора Лазарука, новели Петра Маха, матеріали на кшталт «Об'єднаний пленум правління творчих спілок СРСР (ТАРС)», Леонід Панасенко, спецкор «Молодого ленінця» – «Я біду руками розведу (повість одного життя)» (1969. – Ч. 149).

Серед найприкметніших матеріалів цих років виходу газети у світ – «Добротворці (розмова письменника з читачем)» – Петра Маха (1977. – Ч. 60, 61).

Часопис друкував свої динамічні за стилем матеріали під новоствореними рубриками, серед яких «Літературна майстерня «ЛМ», матеріали на кшталт: П. Вадимов – «Чи можна навчити бути письменником? (у нас в гостях журнал ЦК ВЛКСМ і Спілки письменників СРСР «Літературна учеба» (1985. – Ч. 27).

2. Цікавою джерельною базою для аналізу тогочасного художньо-інформаційного простору можуть слугувати також районні газети Волинської області. Цензурована штатними цензорами, «цензорами в собі», звірена із загальним «курсом партії», ця преса все-таки перебувала у процесі своєї еволюції в бік демократизації (а така, без сумніву, була, варто порівняти числа будь-якої «районки» «вузлових» у політичному сенсі років, як-от: 1939, 1945, 1954, 1964, 1985 рр., наприклад) практично заангажувала всі інформаційно-аналітичні жанри: від замітки, статті, звіту у 1939–1941, 1944–1953 рр. – до кореспонденції, репортажу, рецензії, нарису, інтерв'ю, огляду преси, фейлетону, памфлету, літературно-художніх творів.

В усіх районах радянської Волині справді виходили у світ газети – органи райкомів компартії та райрад депутатів трудящих, які були тотально подібними між собою за формою і змістом подачі дистильованої (цензурованої), офіційної (ТАРС, РАТАУ) інформації, підпорядкованої «генеральній лінії партії». Поза тим «районки» містили матеріали «з місць», критикували конкретні «недоліки» конкретних осіб, серед яких: керівники не вище колгоспного рівня (за «пияцтво», «безгосподарність» тощо), будучи подекуди чи не єдиним джерелом інформації для людей, періодичним «чтвом між рядками». І причина відносної недовготривалості деяких із них не в них самих, а в розформуванні репрезентованих ними районів. Загалом же «районки» на Волині проіснували до 2000 р., виходять у світ і зараз, уже в ринкових умовах, підтверджуючи своє природно закономірне право на частку інформаційного поля.

Газети і цієї типологічної групи виходили у світ під гаслом «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!», яке на сторінках умовно дробилося на тематичні, найчастіше вживані рубрики, серед яких «Партійне життя», «Комсомольське життя», «Ради і життя», «Наша батьківщина», «За рубежем», «Нам пишуть», «Сількорівський рейд», «У світі науки й техніки», «Передовики соціалістичного змагання».

Так вірші читачів у 70-х рр. ковельська міська районна газета «Прапор Леніна» друкувала «маленькі фейлетони», вірші Павла Тичини – типова володимир-волинська «районка» радянського штибу «Червоний прапор», у якій було

заведено рубрику «Куток районного літературного об'єднання»,

У кінці 60-х рр. суттєво розширюється жанрова палітра газети, яка включає в себе нарис, інтерв'ю, новелу, репортаж, гумореску, розмову з читачем про світові події, друкуються «Книжкові новинки», «Літературне Прибужжя» (сторінка). Загалом періодичне видання «районного масштабу» стає динамічним, прозорішим, відкритішим, цілі сторінки присвячуючи висвітленню професійних свят, охороні здоров'я, спортові, культурі, розвагам... Значно зростає у газеті кількість публікацій віршів, які розміщувалися в заведених у 1970–1980-х рр. «Літературному куточку», «Поетичній рубриці».

Статтю Я. Цегельника «Письменник-борець (Я. Галан)» знаходимо у любомильській районній газеті «Радянське життя» (1962. – Ч. 83), у якій заведено рубрики «Нові поезії», проводяться огляди віршів початкуючих авторів, часто періодичне видання містило публікації, присвячені Лесі Українці, Іванові Франку... З кінця 60-х рр. у газеті суттєво зростає кількість художньо-публіцистичних жанрів: друкуються оповідання, нариси, фейлетони, вірші (як відомих українських та російських поетів, так і читачів), «Ліричні байки», під рубрикою «Наш календар» друкуються біографічні популярні розвідки про Миколу Лисенка, Івана Франка.

18 грудня 1939 р. вийшло у світ перше число камінь-каширської «районки» – «Ленінський шлях», у якій поруч із портретами Й. В. Сталіна надруковані вірші В. Сосюри, В. Маяковського, П. Тичини про Леніна, приказки і прислів'я про Леніна, Сталіна. Серед письменників, біографії яких репрезентовані у газеті, – Ольга Кобилянська, Ромен Роллан, Олександр Пушкін, Якуб Колас, оглядаються вірші початківців.

Маневицька «Ленінська правда» у 1970-х рр. містила рубрику «Нові книги волинських поетів». Серед найхарактерніших літературознавчих матеріалів газети 1984–1991 рр. В. Рудич – «Кожен день Миколи Панасюка» (1986. – Ч. 27), Дружинович (вчитель) – «Класик українського літературознавства» (1986. – Ч. 51).

Наступною за черговістю виходу у світ першого числа (7 листопада 1944 р.) був «Орган Луцького районного комітету КП(б)У та Райради депутатів трудящих» «Вільний шлях», який пізніше став «Славою праці». «Наша газета була школою для багатьох волинських письменників, гуртувала навколо себе здібну молодь, допомагаючи їй у становленні, в творчих пошуках, підтримувала все нове, талановите. В цьому у першу чергу слід завдячувати О. Богачуку, А. Якоб'юку, Бородуліну, які любовно пестили і леліали літературні пагінці з нашого райо-

ну», – пише П. Олексюк у статті «Школа волинських літераторів» («Слава праці», 27 квітня 1993 р.).

У 1950–1960-х рр. «Вільний шлях» друкує партійні вірші українських поетів, матеріали про Т. Г. Шевченка, Лесю Українку, І. Я. Франка...

Закликаючи «пролетарів усіх країн об'єднуватися», «Більшовицький шлях» (сел. Рожище, 1945–1952 рр.) у першій п'ятирічці свого виходу у світ «писав» про Данила Галицького, друкував вірш В. Сосюри «Сталін» (1945. – Ч. 54), «малі фейлетони», сатиричну рубрику «Рожищенський перець».

«Селянська правда» (с. Порицьк, 1945–1953 рр.) містила вірші на кшталт:

«ХУЛІГАН-ПИЯКА

– За що дружину б'єш
На вулиці, паскудо?!
Він огризнувся, мов пес:
– Такий характер, люди...
– Давно характер свій
Пора уже змінити,
Бо щоб не довелось
На зборах червоніти!»

(В. Римарчук, робітник шахти № 8 «Комсомольська» (1959. – Ч. 30).

6 квітня 1945 р. «побачив світ» перший номер газети «Сталінський прапор» – спочатку у Седлищі, через рік у с. Стара Вижва, у якій радянська влада була встановлена 26 вересня 1939 р, німецько-фашистська – 27 червня 1941 р., знову радянська – 19 липня 1944 р.

На «Літературній сторінці» також знаходимо вірш-агітку під рубрикою «На чисту воду»:

В Селизні корови гарні,
Але ж свині нечупарні.
В Рудці люблять сало,
Про корівок дбають мало.
Ім би досвід перейняти,
Були б кращі результати.

(1956. – Ч. 78)

У 1960-х рр. газета писала про «Шевченківську конференцію», «Новини культурного життя», оприлюднювала вірші В. Сосюри, місцевих поетів-початківців, приймала «На конкурс» художні твори, «рекламувала» «Нові книги».

Симпатичними є публікації маневицької «Вільної праці» про поета-революціонера П. А. Грабовського, творчість Василя Стефаника, віршів початківців під рубриками «Літературна сторінка», «Лауреати Шевченківських премій».

Вірші Максима Рильського, Андрія Малишка, Володимира Сосюри («За Сталіна я голос свій віддам» (1953. – 22 лют.), місцевих «поетів-початківців» друкували олицька район-

на газета «Прапор перемоги», яка почала виходити у світ 6 січня 1945 р., а також торчинська «Вільна Україна» (1945–1949).

Серед літературних публікацій «Вільного життя» (с. Маціїв, 1945–1958 рр.) вірш Платона Воронька – «Друзям в Канаду» (1957. – 1 січ.). З 1957 р. газета містила «Літературну сторінку» з віршами Петра Гоця, Степана Сколюка, Анатолія Римарука.

Голобська районна газета «Радянське село» (1945–1959) друкувала вірші-агітки, вірші-оди радянському способу життя, дослідження на кшталт «Чи існував Ісус Христос» – Н. Н. Розенталя, доктора історичних наук) (1958. – 28 груд.).

Газета «Будівник соціалізму» (Озютічі, 1945–1957 рр.) у числі за 17 грудня 1950 р. помістила «Частівки»:

Ми до Сталіна у Кремль
Та й листа послали,
Що найпершим кандидатом
Ми його назвали.
Ми щовечора у клубі
Культурно відпочиваєм
І про Сталіна найкращих
Ми пісень співаєм.
Кандидатові народу
Слава і хвала!
Нам вказала шлях до щастя
Конституція нова.
...Хай приїде батько Сталін
На Волинь у гості.
Розцвіла в саду калина,
Віти розпустила,
Не впізнати вже Волині, –
Стала колективна.

3. Хрестоматійні літературознавчі матеріали знаходимо і в багатотиражних газетах Волині, які були органами політвідділів районних МТС (машино-тракторних станцій) – державних сільськогосподарських підприємств, що з 1928 р. здійснювали в колгоспах на договірних умовах виробничо-технічне й організаційне забезпечення в період колективізації,

У спільній рубриці таких газет «Наш календар» читаємо зрадянзовані біографії Адама Міцкевича, М. Д. Леонтовича, П. А. Грабовського, Максима Горького, М. Є. Салтикова-Щедріна...

Серед авторів багатотиражок «Шахтар Волині» (М. Нововолинськ, 1957–1961 рр.), «За комуністичну працю» (Луцьк, 1979–1990 рр.), «Робітниче життя» (Луцьк, 1983–1990 рр.) зу-

стрічаємо вірші відомих поетів Бориса Олійника, Миколи Вінграновського, волинського поета Петра Коробчука.

У двополосній багатотиражці Ковельського заводу сільськогосподарських машин «Робітниче слово» надруковані дитячі вірші Сергія Цюриця.

4. Як бачимо, всі газети цієї (низової) підгрупи мали радянське минуле і, практично не трансформувавшись, на початку 1990-х рр. стали історичними мікромоделями радянських засобів масової інформації, найменшою, найостаннішою складовою якої (після них) були стіннівки, про які ще у 1952 р. писалося як про «заспівувачів соціалістичного змагання на селі», які мають «висвітлювати життя і роботу громадських організацій», по-діловому, по-більшовицьки критикувати недоліки, бути «поборником Статуту сільськогосподарської артілі», «піддержувати активність мас» [2], у «найкоротший строк покінчити з занедбаністю сільського господарства у відстаючих районах і колгоспах» [3].

Про колгоспні стіннівки «За високий врожай», «Колос» пише у статті «На пульсі трудових буднів» під рубрикою «Стінгазета, яка вона у вас?» спеціальний кореспондент Горохівської районної газети «Будівник комунізму». А письменник Іван Чернецький – про стінні газети нововолинських середніх шкіл № 2, № 3 та № 8, «Провесінь» Шацької середньої школи № 4, «Пролісок» Іваничівської середньої школи № 1, які визнано найкращими на конкурсі стіннівок, присвяченому 60-річчю утворення Союзу РСР та 60-річчю Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна. «В них розповідається про діяльність кооперативів «Юні друзі книги», вміщуються вірші, зарисовки, вікторини, складені учнями», – зазначає автор.

У проаналізованих періодичних виданнях загалом відсутня тематично-стильова напівтовність, толерантність, плюралістичність: усе, що торкається США та країн Заходу загалом, набуває різко негативних акцентів, у той час, як СРСР та «країни соціалістичної співдружності» окреслюються винятково позитивними відтінками.

1. Павлюк І. З. Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. – Львів : Каменяр, 2001. – С. 51–60.

2. Завдання стінної преси // Сталінське село. – 1952. – 10 черв.

3. Маленков Г. М. Наш найважливіший обов'язок // Сталінське слово. – 1953. – 18 серп.

Подано до редакції 06. 12. 2013 р.

Pavlyuk I. Z. Ukrainian writers on pages of soviet press Volyn' region 1939–1941, 1944–1990.

In the article on the basis of the archived materials complex the publications of the Ukrainian writers are explored in the Ukrainian-language soviet press of the Volyn' region on different stages of its cohabitation with other Ukrainian ethnographic territories and in the context of world historical processes of XX age: 193–1941, 1944–1990.

Keywords: Volyn', soviet journalism, democratic press, writer, journalist, magazine, newspaper, editor, national.

Павлюк І. З. Українські письменники на сторінках радянської преси Волинської губернії 1939–1941, 1944–1990 гг.

В статті на основі архівних матеріалів комплексно досліджені публікації українських письменників в україномовній радянській пресі Волинської області на різних етапах її сосуществования с другими українськими етнографічними територіями і в контексті общемирових історических процесів ХХ в.: 1939–1941, 1944–1990 гг.

Ключевые слова: Волинь, радянська журналістика, демократическая преса, письменник, журналіст, журнал, газета, редактор, національне.